Anna Runge

Demograficzno-społeczne uwarunkowania rynku pracy w regionie częstochowskim

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pragmata tes Oikonomias 8, 293-306

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
Pragmata tes Oikonomias 2014, z. VIII

Anna RUNGE
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Demograficzno-społeczne uwarunkowania rynku pracy w regionie częstochowskim*

Synopsis: Rosnąca rola czynnika ludzkiego w kształtowaniu rynku pracy skłania do podjęcia badań dotyczących zmian w rozmiarach zasobów pracy oraz w ich strukturze, rozpatrywanych na tle uwarunkowań demograficznych i społecznych. Region częstochowski, ze względu na wyludnianie się części jego obszarów oraz postępujące starzenie się ludności, jest obszarem szczególnie narażonym na niekorzystne przemiany w tym zakresie.
Słowa kluczowe: rynek pracy, zmiany demograficzne, starzenie, zasoby pracy.

Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, że rynek pracy stanowi obecnie kluczową kwestię, rozpatrywaną przede wszystkim w aspekcie gospodarczym, zwłaszcza z punktu widzenia popytu na pracę mierzonego liczbą wolnych miejsc pracy [2]. Zarówno w literaturze ekonomicznej, jak i w geograficznej, wiele uwagi poświęca się zatem przedsiębiorczości, powstawaniu podmiotów gospodarczych, uwarunkowaniom w zakresie tworzenia miejsc pracy.

Rynek pracy należy jednak rozpatrywać także w aspekcie ludnościowym, z punktu widzenia podaży pracy. Dotychczas występująca nadpodaż siły roboczej nie skłaniała do szerszego zainteresowania tym ujęciem rynku pracy, analizy koncentrowały się zasadniczo na zjawisku bezrobocia. Jednak rola czynnika ludzkiego na rynku pracy w ostatnich latach wzrasta, zwłaszcza w sensie jako-

* Artykuł zrealizowany w ramach projektu badawczego pt. „Społeczno-gospodarcze i przestrzenne kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego – SGP WSL, Priorytet VIII – Regionalne Kadry Gospodarki, Działanie 8.1.: Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2.: Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

ściowym – w kontekście zasobów pracy czy kapitału ludzkiego [11]. W dobie niekorzystnych przemian demograficznych, jakim podlega cały kraj, a w tym także region częstochowski, problemem może stać się kurczenie zasobów pracy.

W świetle powyższych przesłanek w niniejszej pracy przeprowadzona zostanie analiza zmian ilościowych potencjalnych zasobów pracy regionu częstochowskiego w kontekście prognozy demograficznej Głównego Urzędu Statystycznego. Zakłada się przy tym, iż w konsekwencji kurczenia się zasobów pracy nastąpią ich zmiany strukturalne, głównie w zakresie struktury wieku, co z kolei będzie rzutować zarówno na zaspokojenie przyszłego zapotrzebowania na siłę roboczą, jak i na wzrost obciążenia ekonomicznego ludności.

Celem analizy jest zatem identyfikacja tendencji rozwojowych przemian demograficzno-społecznych wpływających na podażową stronę rynku pracy oraz wskazanie prawidłowości przestrzennych tych procesów. Rozwiązaniu tak sformułowanego problemu pracy służy analiza danych statystycznych przy zastosowaniu prostych miar statystycznych (m.in. wskaźnika starości demograficznej, wskaźnika obciążenia ekonomicznego) oraz metod kartograficznych.

Region częstochowski obejmuje 4 powiaty: częstochowski, kłobucki i myszkowski oraz Częstochowę (miasto na prawach powiatu). Tak przyjęty obszar tożsamy jest z podziałem na NUTS 3 (podregion częstochowski) w nomenklaturze statystycznej. W 2012 r. obejmował on 527,6 tys. osób, z czego 308,0 tys., tj. 58,4%, mieszkało w miastach, zaś 219,6 tys. osób, tj. 41,6% – na wsi. Region częstochowski stanowił 11,4% ogólnego zaludnienia województwa śląskiego, przy aż 24,7% jego powierzchni. W 2010 r. skupiał on 197,3 tys. pracowników, tj. zaledwie 9,9% ogółu pracujących w województwie śląskim (bez rolnictwa indywidualnego) [4].

Rozmieszczenie ludności jest tu nierównomierne, gdyż Częstochowa skupia 44,4% ogółu ludności regionu częstochowskiego oraz 76,1% mieszkańców miast. Rynek pracy regionu cechuje jeszcze silniejsza koncentracja przestrzenna, ponieważ ponad połowa pracowników (115,5 tys. osób, tj. 58,6%) jest zatrudniona w Częstochowie. Cechą układu osadniczego regionu częstochowskiego, jak i jego rynku pracy, jest zatem silna dominacja Częstochowy [9]. Jednak w latach 1999–2012 udział Częstochowy w zaludnieniu regionu zmalał (z 46,6% do 44,4%), zwiększył się natomiast udział powiatu częstochowskiego (z 24,6% do 25,7%), co jest m.in. wynikiem przesuwania się zaludnienia z miasta do strefy podmiejskiej, głównie na obszary wiejskie położone w bezpośrednim zapleczu miasta. Jednocześnie gminy wschodniej części powiatu wykazują spadek zaludnienia.

1. Zmiany zaludnienia

W latach 1999–2012 liczba ludności regionu częstochowskiego zmniejszyła się z 545,7 tys. do 527,6 tys. osób, tj. do 96,7% stanu wyjściowego. Pozostałe

powiaty wykazywały stagnację zaludnienia. Łącznie w powiatach tych liczba ludności nieznacznie wzrosła z 291,6 tys. do 293,1 tys. mieszkańców, tj. do 100,5%. Największy spadek zaludnienia zanotowała Częstochowa, która w 2012 r. osiągnęła 92,3% stanu zaludnienia z 1999 r. W obrębie regionu częstochowskiego występowały zatem obszary charakteryzujące się (ryc. 1):

a) wzrostem zaludnienia – zwłaszcza gminy wiejskie położone w zapleczu Częstochowy (Mykanów, Kłobuck, Mstów, Rędziny, Poraj, Poczesna, Wręczyca Wielka, Konopiska), a także miasto Żarki;
b) stagnacją zaludnienia – pozostałe gminy wiejskie bliskiego (Olsztyn, Blachownia, Starcza, Kamienica Polska), jak i dalszego otoczenia Częstochowy: (Kruszyna, Kłomnice, Przystajń), a także miasto Koziegłowy i gminy wiejskie: Żarki, Miedźno, Opatów, Popów;
c) ubytkiem liczby ludności – głównie miasta małe (Blachownia, Kłobuck, Krzepice) i średnie (Myszków) oraz gminy wiejskie: Krzepice i Lipie położone w północno-zachodniej i zachodniej części regionu, jak i gminy: Koziegłowy, Janów, Niegowa – leżące na południe oraz na wschód od Częstochowy;
d) depopulacją, którą objęta jest Częstochowa (w latach 1999–2012 liczba ludności zmniejszyła się z 254,1 tys. do 234,5 osób, tj. o 19 599 osób, czyli do 92,3% stanu z 1999 r.) oraz obszar we wschodniej części regionu (gminy wiejskie: Lelów, Dąbrowa Zielona, Przyrów oraz miasto Koniecpol, które utraciły łącznie 1893 mieszkańców, co oznacza spadek zaludnienia do 92,4%), a łącznie z Częstochową był to ubytek 21,5 tys. ludności.

Najpoważniejszymi problemami demograficznymi regionu częstochowskiego są obecnie ubytek naturalny ludności (przewaga liczby zgonów nad liczbą urodzeń) oraz starzenie się społeczeństwa. W połączeniu z odpływem migracyjnym młodej ludności, zagadnienia te stanowią wzajemnie zależny układ powiązań, bowiem w starym społeczeństwie udział ludności w wieku prokreacyjnym wyraźnie maleje. Zmienia się przy tym znaczenie poszczególnych czynników generujących procesy wyludniania i starzenia się ludności w regionie. Zasadniczo powodowane one były odpływem migracyjnym młodej ludności, a w latach 90. XX wieku także niżem demograficznym. Obecnie pogłębiający się regres zaludnienia i starzenie demograficzne są w coraz większym stopniu wynikiem postępujących przemian społecznych, które prowadzą do obniżania rozrodczości (opóźnianie wieku zawierania małżeństw, rodziny jednodzietne) [8]. Jedną z przyczyn upowszechniania się takich postaw prokreacyjnych jest trudna sytuacja na rynku pracy, niedająca poczucia bezpieczeństwa socjalnego. Planowanie rodziny niesie za sobą długofalowe konsekwencje, szanse zaś uzyskania i utrzymania pracy są niepewne. Skutkuje to coraz rzadszymi i coraz później podejmowanymi decyzjami o prokreacji.

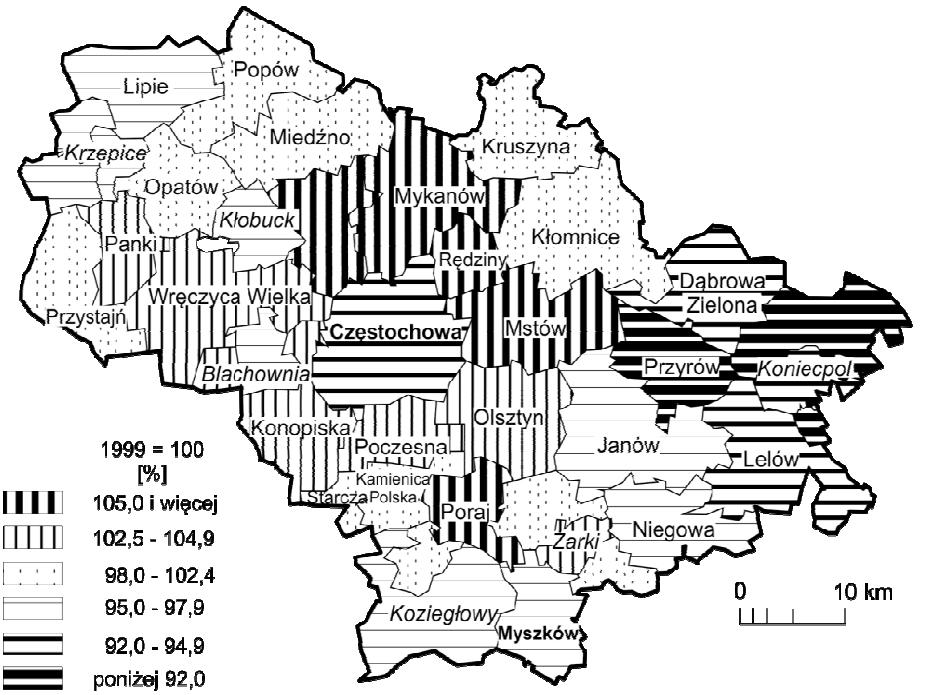

Ryc. 1. Dynamika zaludnienia w regionie częstochowskim w latach 1999–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa.

W rezultacie tych uwarunkowań w latach 1999–2011 w regionie częstochowskim nie było przyrostu naturalnego. Zanotowano ubytek naturalny ludności wynoszący 18 682 osób, z czego połowę, tj. ubytek 9392 osób, wystąpił w samej Częstochowie. Duży regres ludności zaznaczył się w powiecie częstochowskim – 5377 (zwłaszcza w jego części wschodniej), oraz w powiecie myszkowskim – 2779 osób. Zapobieganie wyludnianiu się tych obszarów powinno stać się priorytetem dla władz lokalnych. Przyrost naturalny za lata 1999–2011 wykazywały jedynie miasto Żarki oraz gminy wiejskie: Panki, Blachownia i Kłobuck.

Zatem w obrębie regionu częstochowskiego wyróżnić można dwa obszary o odmiennych tendencjach przemian ludnościowych. Trzon demograficzny regionu stanowi aglomeracja Częstochowy z zaawansowanymi procesami suburbanizacji na sąsiadujących z nią obszarach wiejskich [5]. Mieszkańcy stolicy regionu przenoszą miejsce swego zamieszkania na teren gmin wiejskich otaczających miasto, najczęściej nie rezygnując jednocześnie z pracy w Częstochowie. Proces ten może być korzystny dla rozwoju obszarów wiejskich, gdyż napływają tam zamożniejsi mieszkańcy Częstochowy. Powoduje to nie tylko zwiększenie sumy podatków, ale stwarza szansę, iż napływowa ludność stanie się odbiorcą miejscowych usług, a także sama zechce przenieść z miasta lub założyć w nowym miejscu zamieszkania swoje firmy.

Drugi obszar, obejmujący wschodnią część powiatu częstochowskiego, nie ma możliwości realizacji migracji wahadłowych. Ze względu na jego peryferyjne położenie w stosunku do większych ośrodków miejskich oraz słaby stan techniczny dróg obszar ten charakteryzował się przez wiele lat stałym odpływem młodych mieszkańców szukających pracy poza miejscem swego zamieszkania. Skutkiem tego odpływu jest znaczne zaawansowanie procesów starzenia i depopulacja wschodniej części regionu. Zmiany ilościowe znajdują bowiem swoje przełożenie w przeobrażeniach jakościowych zasobów ludności.

2. Struktura płci i wieku ludności

Struktura płci. W regionie częstochowskim na 100 mężczyzn przypada 108 kobiet, co oznacza nieco wyższy poziom feminizacji niż w Polsce czy w województwie śląskim (107). Wpływa na to większe zaawansowanie procesów starzenia oraz zmiany kierunków migracyjnych, przy różnej partycypacji kobiet i mężczyzn w poszczególnych kierunkach.

Znaczny odpływ migracyjny kobiet z peryferyjnie położonych obszarów wiejskich kieruje się do miast ziemi częstochowskiej, zatem w dużej mierze zostaje w regionie. Stąd ogólny bilans w strukturze płci kształtuje się na korzyść kobiet. Najsilniej sfeminizowane są miasta, zwłaszcza Częstochowa i Blachownia, w których na 100 mężczyzn przypada więcej niż 112 kobiet. Mocno zwichniętą równowagę płci [7] posiadają miasta Kłobuck i Myszków. Zwichniętą równowagę wykazują miasta Koziegłowy, Żarki i Krzepice, a także gminy wiejskie położone w otoczeniu Częstochowy: Poraj, Kłomnice, Starcza, Konopiska, Blachownia, Kamienica Polska, Koziegłowy.

Natomiast emigracyjne obszary wschodniej części regionu częstochowskiego charakteryzują się niskim poziomem feminizacji, a w gminach wiejskich Przyrów, Niegowa i Koniecpol występuje nawet liczebna przewaga mężczyzn. W strukturze płci mieszkańców powiatów kłobuckiego i częstochowskiego przewaga mężczyzn utrzymuje się do 59 roku życia, jako wynik trwającego od wielu lat odpływu migracyjnego młodych kobiet. Świadczy to o roli selektywności migracji w kształtowaniu struktury płci, ale także wpływa negatywnie na możliwości reprodukcyjne ludności na tym obszarze, ponieważ migracje podejmują głównie młode kobiety.

Strukturę płci ludności zmieniają także procesy starzenia, gdyż wzrost udziału starszych grup wieku zwiększa jednocześnie liczebną przewagę kobiet, ze względu na dłuższy czas trwania ich życia. Przykładowo w Częstochowie w grupie wieku 70 i więcej lat, na 100 mężczyzn przypada 196,5 kobiet.

Przedstawione procesy powodują, iż w regionie częstochowskim w wieku produkcyjnym występuje niewielka przewaga mężczyzn (99,2 kobiet na 100 mężczyzn), zwłaszcza w powiatach kłobuckim (94,3) i częstochowskim (95,5).

Jedynie Częstochowa wykazuje nadwyżkę kobiecej siły roboczej (103,4 kobiet na 100 mężczyzn). Natomiast w wieku mobilnym, tj. 18–44, lata zdecydowanie większa jest podaż męskiej siły roboczej (tab. 1).

Tabela 1. Struktura płci ludności w wieku produkcyjnym w regionie częstochowskim w 2012 r.

Powiaty	Liczba ludności w wieku 18–59 lat*)			WF	Liczba ludności w wieku mobilnym (18–44 lata)			WF
	ogółem	mężczyźni	kobiety		ogółem	mężczyźni	kobiety	
Województwo śląskie	2 822 833	1 409 669	1 413 164	100,2	1 807 460	915 092	892 368	97,5
Region częstochowski	**318 912**	**160 134**	**158 778**	**99,2**	**202 387**	**103 257**	**99 130**	**96,0**
Częstochowa	141 229	69 439	71 790	103,4	87 817	44 421	43 396	97,7
Powiat częstochowski	82 340	42 107	40 233	95,5	53 165	27 291	25 874	94,8
Powiat kłobucki	51 843	26 677	25 166	94,3	33 882	17 396	16 486	94,8
Powiat myszkowski	43 500	21 911	21 589	98,5	27 523	14 149	13 374	94,5

WF – współczynnik feminizacji oznaczający liczbę kobiet przypadających na 100 mężczyzn

Uwaga: *) Dla zachowania porównywalności zestawiono grupy wieku 18–59 lat dla kobiet i dla mężczyzn, pomijając grupę 60–64 lata (wiek produkcyjny tylko dla mężczyzn).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Starzenie demograficzne. W regionie częstochowskim najwcześniej w stosunku do całego obszaru woj. śląskiego zaczęły nasilać się procesy starzenia, co było wynikiem odpływu migracyjnego młodej ludności do konurbacji katowickiej oraz do Częstochowy. Ilustruje to udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności, wynoszący w województwie śląskim w 1988 r. tylko 13,1%, co świadczyło o początkowym stanie starości, zaś w regionie częstochowskim sięgał on wówczas 16,6%, wykazując zaawansowany stan starości demograficznej ([7], [8]). W województwie śląskim procesy starzenia nasiliły się zasadniczo od połowy lat 90. XX wieku, osiągając w 2002 r. 17,2%, a w 2012 r. – 21,9% ludności starej (tab. 2). W Polsce wskaźnik ten w 2012 r. wynosił 20,9%. Starzenie się populacji postępuje także w regionie częstochowskim, gdzie w 2012 r. 22,9% ogólnej liczby ludności stanowiły osoby w wieku 60 i więcej lat. O ile jeszcze w 1988 r. najmłodsza w tym obszarze była Częstochowa, o wskaźniku starości sięgającym 15,1% (zaawansowany stan starości), a najstarszy był powiat częstochowski o udziale 18,9% ludności starej, o tyle do 2012 r. zróżnicowane tempo starzenia spowodowało odwrócenie tej relacji (tab. 2, ryc. 2).

Tabela 2. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności

Powiaty	1988	2002	2012	1988	2002	2012
	liczba ludności w wieku 60 i więcej lat			w %		
Województwo śląskie	642 250	811 837	1 010 256	13,1	17,2	21,9
Region częstochowski	**91 037**	**100 962**	**120 855**	**16,6**	**18,6**	**22,9**
Częstochowa	38 602	45 900	57 461	15,1	18,3	24,5
Powiat częstochowski	25 355	25 758	28 971	18,9	19,3	21,4
Powiat kłobucki	14 657	15 590	18 236	17,3	18,4	21,3
Powiat myszkowski	12 423	13 714	16 187	17,0	19,0	22,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NSP 1988 oraz Banku Danych Lokalnych GUS, Warszawa.

W 1988 r. gminy położone na wschodnich i północnych krańcach regionu (Przyrów, Janów, Koniecpol, Kruszyna, Lipie, Popów) wykazywały wysoki stan starości, o czym świadczył udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności przekraczający 20% (ryc. 2A). W gminach Lelów i Dąbrowa Zielona udział ten przekraczał 25,0%, co oznacza anormalnie wysoki stan starości [7]. Najmłodsze demograficznie, tj. wykazujące początkowy stan starości, były miasta Kłobuck (13,0%), Myszków (14,0%) oraz gmina wiejska Rędziny (14,8%). Zaawansowany stan starości występował w miastach: Częstochowa (15,1%), Krzepice, Blachownia, Koniecpol, Żarki oraz w 15 gminach wiejskich.

Natomiast w 2012 r. relatywnie „najmłodsze" demograficznie były gminy reprezentujące zaawansowany stan starości: Mykanów (18,6%), Kruszyna (18,9%), Kłobuck (19,1%), Olsztyn i Blachownia (19,2%), Mstów (19,4%). Większość obszarów regionu częstochowskiego (29 miast i gmin wiejskich) wykazywała wysoki stan starości, a najstarsze były gminy Dąbrowa Zielona i Koniecpol (ryc. 2B).

W latach 1988–2012 procesy starzenia postępowały najszybciej w Częstochowie, widoczne zaś było ich spowolnienie w powiatach częstochowskim i kłobuckim (tab. 2, ryc. 2). Świadczy to m.in. o dużej roli migracji w kształtowaniu struktury wieku ludności. Ponieważ migracje podejmuje głównie ludność młoda, stąd odwrócenie kierunków migracji hamuje procesy starzenia w obszarach dotąd emigracyjnych i jednocześnie może je nasilać w obszarach dotąd imigracyjnych, w których czynniki przyciągające migrantów uległy znacznemu osłabieniu. W rezultacie w Częstochowie zamieszkuje niemal połowa ludności w wieku 60 i więcej lat tego regionu. W 1988 r. udział ten wyniósł 42,4%, w 2002 r. 45,5%, zaś w 2012 r. już 47,5% (choć jak wcześniej przedstawiono, udział tego miasta w ogólnym zaludnieniu regionu maleje). Liczba ludności starej wzrosła w Częstochowie z 38,6 tys. w 1988 r. do 57,5 tys. osób w 2012 r. tj. do 148,9% w porównaniu do stanu z 1988 r. Znaczną dynamikę wzrostu liczby

ludności starej wykazywały powiaty kłobucki (w 2012 r. do 124,4% stanu z 1999 r.) oraz myszkowski (do 130,3%).

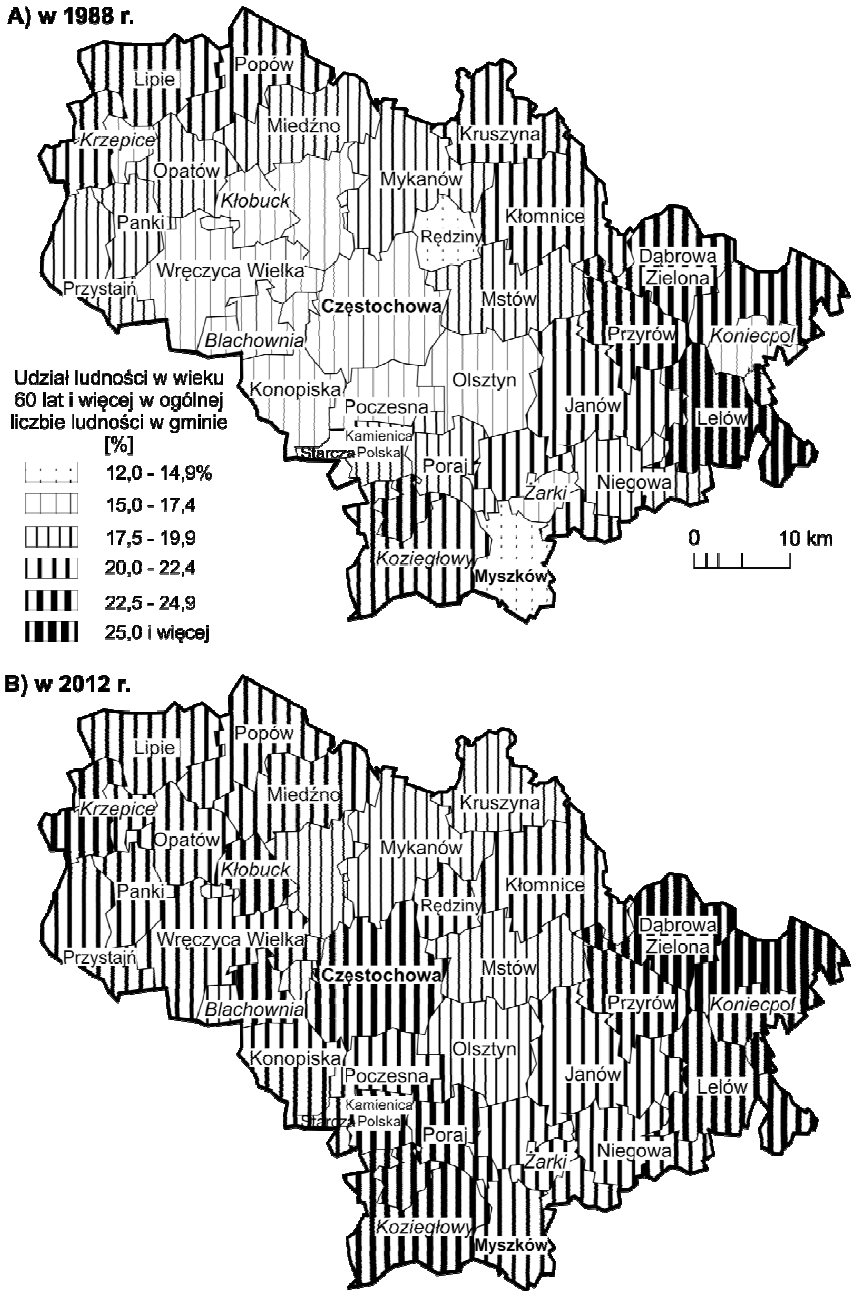

Ryc. 2. Poziom starości demograficznej w regionie częstochowskim w: A) 1988 r., B) w 2012 r.

Źródło: [4].

Dalsze starzenie demograficzne w regionie częstochowskim wyrażać się będzie wzrostem udziału ludności w wieku 60 i więcej lat z 22,9% w 2012 r. do 24,7% w 2015 r. i do 28,0% w 2020 r., co spowoduje osiągnięcie anormalnie wysokiego stanu starości. Proces ten postępować będzie najszybciej w Częstochowie, gdzie nastąpi wzrost udziału ludności starej z 24,5% w 2012 r. do 26,4% w 2015 r. i do 29,8% w 2020 r.! Zatem w 2025 r. $^1/_3$ ludności miasta przekroczy 60 rok życia. Przyczynami postępującego starzenia mieszkańców miasta są: niska rozrodczość powodująca brak zastępowalności biologicznej pokoleń, odpływ ludności z miasta na otaczające je obszary wiejskie, odpływ młodej ludności za pracą poza granice regionu oraz stopniowe wydłużanie się czasu trwania życia ([3], [10]).

Obciążenie ekonomiczne. Wzrost udziału ludności starej, w większości już nieaktywnej zawodowo, powoduje zwiększenie obciążenia ekonomicznego ludnością w wieku poprodukcyjnym. W Polsce w 2012 r. na 100 osób z grupy produkcyjnej przypadało 28,7 osób z grupy przedprodukcyjnej i 27,9 osób z grupy poprodukcyjnej. Natomiast w województwie śląskim, a szczególnie w regionie częstochowskim, relacja ta jest już odwrócona, gdyż przeważa obciążenie grupą poprodukcyjną (tab. 3). Zatem osoby w wieku produkcyjnym utrzymują więcej ludności, która już zakończyła swą aktywność zawodową, niż ludności w wieku przedprodukcyjnym, która podejmie pracę i w przyszłości będzie utrzymywać tych, którzy teraz pracują. Ta niekorzystna dysproporcja będzie się wciąż pogłębiać. Wynika to z faktu, iż odpływ z rynku pracy będzie silniejszy (zaczynają odpływać grupy wyżu demograficznego lat 50. XX wieku) w stosunku do napływu młodej siły roboczej na rynek pracy (zaczynają napływać mało liczne grupy niżu demograficznego urodzone w latach 90. XX wieku).

Tabela 3. Obciążenie ekonomiczne w regionie częstochowskim w latach 1988–2020 (stan i prognoza)

Powiaty	**W latach:**	**1988**	**2002**	**2006**	**2012**	**2015**	**2020**
	na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada osób w wieku:						
Województwo śląskie	przedprodukcyjnym	47,5	32,7	28,1	26,4	26,9	28,9
	poprodukcyjnym	18,7	23,1	24,6	29,1	32,6	39,5
Region częstochowski	**przedprodukcyjnym**	**47,0**	**33,0**	**28,6**	**26,1**	**25,9**	**27,2**
	poprodukcyjnym	**24,6**	**26,7**	**26,9**	**30,8**	**33,9**	**41,0**
Częstochowa	przedprodukcyjnym	45,0	29,0	25,2	23,9	24,9	27,2
	poprodukcyjnym	21,5	25,5	26,4	32,9	36,7	45,5
Powiat częstochowski	przedprodukcyjnym	48,1	37,0	31,8	27,8	25,8	26,0
	poprodukcyjnym	29,1	28,8	27,8	28,6	31,3	37,4
Powiat kłobucki	przedprodukcyjnym	50,9	38,6	33,2	28,8	28,1	29,1
	poprodukcyjnym	26,7	26,9	27,1	29,0	30,6	35,5
Powiat myszkowski	przedprodukcyjnym	48,2	34,2	29,1	26,8	26,4	27,4
	poprodukcyjnym	25,7	27,2	26,9	30,3	33,4	40,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Według prognozy demograficznej GUS dalszemu obniżeniu ulegnie obciążenie wiekiem przedprodukcyjnym, a znacznie wzrośnie obciążenie grupą poprodukcyjną. W regionie częstochowskim wskaźniki te osiągną w 2020 r. odpowiednio wielkość 27,2 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz 41,0 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Najtrudniejsza sytuacja wystąpi w Częstochowie, gdzie 100 osób w wieku produkcyjnym utrzymywać będzie ponad 45 osób w wieku poprodukcyjnym. Obciążenie to przekroczy 40 osób także w powiecie myszkowskim.

Prognozowane zmiany w liczbie i strukturze ludności. Zarysowane tendencje zmian zaludnienia znajdą swoje konsekwencje w postępującym zmniejszaniu się liczby ludności oraz w przeobrażeniach struktury wieku. Według prognozy GUS liczba ludności w regionie częstochowskim zmniejszy się z 527,6 tys. osób w 2012 r. do 516,1 tys. w 2015 r. i do 502,6 tys. w 2020 r. Najsilniejszy ubytek ludności w latach 2012−2020 nastąpi w Częstochowie (do 94,4% stanu z 2012 r.), nieco mniejszy w powiatach częstochowskim (do 95,4%), myszkowskim (do 95,8%) oraz kłobuckim (do 96,7%). Jednak spadkowi ogólnej liczby ludności towarzyszyć będzie zmniejszanie się liczebności młodszych grup wieku przy wzroście liczby ludności po 60 roku życia.

Liczba dzieci (0−14 lat) w regionie częstochowskim ulegnie już niewielkiemu zmniejszeniu, gdyż ich udział w ogólnej liczbie ludności jest i tak bardzo niski. Natomiast silnemu regresowi − z 63,5 tys. w 2012 r. do 56,8 tys. w 2015 r. a następnie do zaledwie 47,4 tys. w 2020 r. (tj. do 74,7% stanu z 2012 r.) − podlegać będzie przede wszystkim liczebność młodzieży w wieku 15−24 lat, czyli grupy wieku stanowiące bezpośrednie zasilanie rynku pracy. Niepokojący jest fakt, iż ograniczeniu ulegnie nie tylko liczebność ludności w wieku 20−24 lat, ale także liczebność grup wieku 25−34 lat, z 81,5 tys. w 2012 r. do 77,5 tys. w 2015 r., a następnie do 65,0 tys. w 2020 r., tj. do 79,7% stanu z 2012 r. Są to grupy o największej płodności kobiet, co będzie rzutować na dalsze zmiany demograficzne w kierunku zmniejszania się rozmiarów najmłodszych pokoleń. Spadki te nastąpią we wszystkich analizowanych powiatach, a największy w Częstochowie (ryc. 3). Wzrastać będzie natomiast liczebność i udział najstarszych grup wieku (60 i więcej lat), ze 120,9 tys. do 127,7 tys. w 2015 r. oraz do 140,6 tys., tj. do 116,3%, najsilniej w powiatach częstochowskim (do 119,0%) i myszkowskim (do 118,5%).

Wskutek tych zmian, napływowi młodej siły roboczej na rynek pracy regionu, który do 2020 r. wyniesie 52,3 tys. osób (w 2012 r. w wieku 10–19 lat), będzie towarzyszył odpływ z rynku pracy 80,6 tys. osób z najstarszych grup wiekowych (w 2012 r. w wieku 55–64 lat). Nie nastąpi zatem zastępowalność zasobów pracy, co wpłynie na spadek bezrobocia, ale jednocześnie spowoduje niedobory pracowników w niektórych rodzajach działalności gospodarczej (brak specjalistów).

Perspektywy tak niekorzystnych zmian demograficznych powinny stać się przesłanką dla budowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego regionu, gdyż wskazują na zmniejszanie się zaludnienia, zarówno w grupie produkcyjnej, jak i przedprodukcyjnej, przy znacznym wzroście grupy poprodukcyjnej. Strategie te powinny kłaść nacisk na poprawę warunków dla zakładania rodzin, ponieważ młodzi ludzie coraz później podejmują decyzje prokreacyjne, głównie z powodu trudności w znalezieniu pracy dającej źródło utrzymania, bardzo rzadko decydując się na więcej niż jedno dziecko.

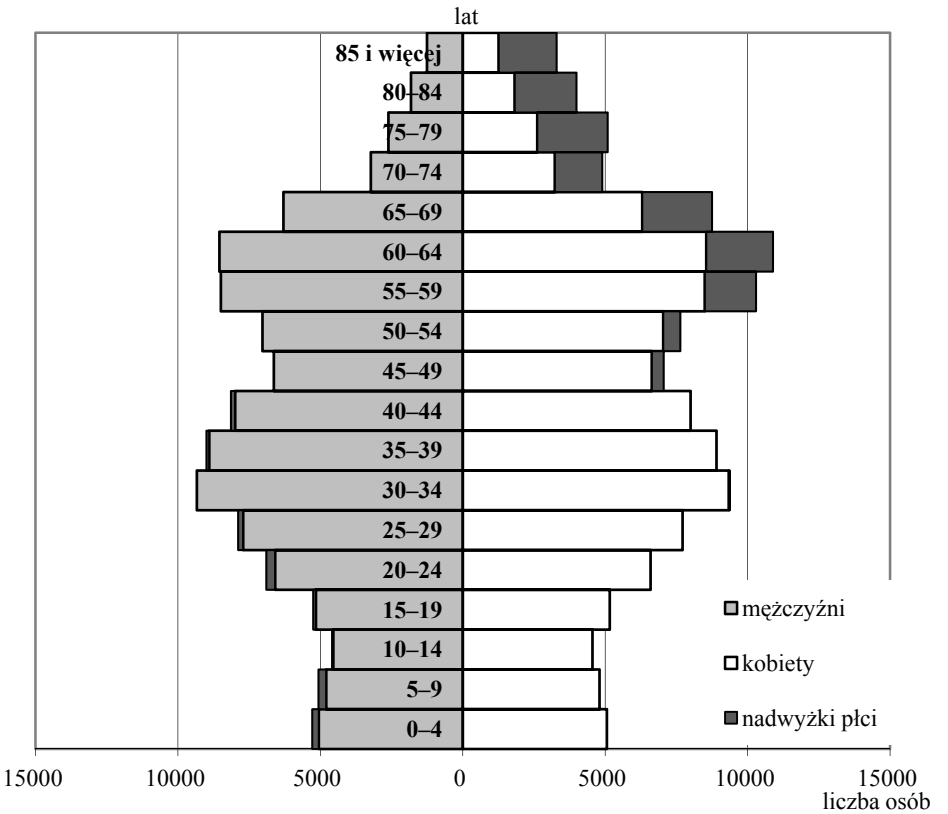

Ryc. 3. Prognozowana struktura płci i wieku ludności Częstochowy na 2015 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS. Prognoza GUS.

W rezultacie zarysowanych przemian w latach 2012−2020 w regionie częstochowskim liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszy się o 37 tys. osób. Spadnie udział Częstochowy w koncentracji zasobów pracy z 44,5% w 2012 r. do 42,9% w 2020 r. (tab. 4).

Tabela 4. Aktualne i prognozowane zasoby pracy w regionie częstochowskim w latach 2002–2020

Powiaty	2002	2006	2011	2012	2015	2020	Dynamika 2012–2020 (2012 = 100)
	liczba osób w wieku produkcyjnym (18–59 kobiety; 18–64 mężczyźni)						
Region częstochowski	**339 125**	**344 175**	**339 527**	**336 184**	**323 139**	**298 801**	**88,9**
Częstochowa	162 430	161 671	152 113	149 460	141 923	128 270	85,8
Powiat częstochowski	80 580	83 729	86 892	86 582	84 201	79 075	91,3
Powiat kłobucki	51 298	52 872	54 366	54 318	53 013	50 374	92,7
Powiat myszkowski	44 817	45 903	46 156	45 824	44 002	41 082	89,7
	w %						Zmiany udziału w p.p.
Region częstochowski	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Częstochowa	47,9	47,0	45,2	44,5	43,9	42,9	−1,6
Powiat częstochowski	23,8	24,3	25,8	25,8	26,1	26,5	+0,7
Powiat kłobucki	15,1	15,4	16,2	16,2	16,4	16,9	−0,7
Powiat myszkowski	13,2	13,3	13,7	13,6	13,6	13,7	+0,1

p.p. – punkty procentowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Podsumowanie

Region częstochowski charakteryzuje się nierównomiernym rozmieszczeniem ludności, co wyraża się dominacją Częstochowy, której towarzyszą wyludniające się obszary wschodniej części regionu. Na obu tych obszarach występują niekorzystne zmiany strukturalne, przejawiające się silnym zaawansowaniem starzenia społeczeństwa oraz szybkim narastaniem obciążenia grupą poprodukcyjną. O ile do lat 90. XX wieku procesy te zasadniczo dotyczyły peryferyjnie położonych obszarów wiejskich, to w ostatnim dwudziestoleciu znacznie nasiliły się w Częstochowie.

W najbliższych latach podaż siły roboczej w regionie częstochowskim będzie maleć wskutek coraz mniej licznych grup wieku wkraczających na rynek pracy i licznych grup wieku opuszczających go. Dostosowanie struktury kształcenia do strategicznych kierunków dalszego rozwoju gospodarczego regionu staje się koniecznością, gdyż rynek pracy będzie dysponował coraz mniejszymi i coraz starszymi zasobami pracy. Region częstochowski wymaga zmian strukturalnych w gospodarce, wzrostu aktywności gospodarczej i przedsiębiorczości oraz wyrównania dysproporcji w zagospodarowaniu przestrzennym. Zmian polegających na wzroście efektywności, zwłaszcza w rolnictwie, oraz na rozwoju przemysłu i usług nie uda się przeprowadzić bez odpowiedniego kapitału ludz-

kiego. W tym celu potrzebne są młode, dobrze wykształcone zasoby pracy. Lepsze dopasowanie struktury kształcenia do potrzeb rynku pracy umożliwi młodzieży znalezienie zatrudnienia oraz zahamuje jej odpływ migracyjny. Pozwoli także łagodzić skutki pojawiających się niedoborów specjalistów różnych dziedzin działalności.

Literatura

[1] Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa: *Ludność według grup wieku i płci; Prognozy ludności według grup wieku i płci; Prognozy ludności według funkcjonalnych grup wieku; Ludność w wieku przedprodukcyjnym* (*17 lat i mniej*)*, produkcyjnym i poprodukcyjnym według płci*.

[2] Begg D., Dornbusch R., Fischer S., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2007.

[3] Frąckiewicz L. (red.), *Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku. Proces starzenia się ludności Polski i jego społeczne konsekwencje*, I Kongres Demograficzny, t. II a, „Śląsk", Katowice 2002.

[4] Kłosowski F., Pytel S., Runge A., Sitek S., Zuzańska-Żyśko E., *Rynek pracy w podregionie częstochowskim*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Sosnowiec 2013.

[5] Kłosowski F., Runge J., *Migracje ludności w miastach województwa śląskiego w latach 1977–2006*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa", t. 1, red. W. Świątkiewicz, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 83–92.

[6] Narodowy Spis Powszechny z dnia 6 XII 1988 r., GUS Warszawa 1990: zeszyty poszczególnych gmin regionu częstochowskiego – tab. 1. *Ludności według wieku i stanu cywilnego*; tab. 2. *Ludności według głównego źródła utrzymania i wieku*.

[7] Rosset E., *Demografia Polski. Reprodukcja ludności*, PWN, Warszawa 1975.

[8] Runge A., *Procesy i struktury ludnościowe w województwie śląskim*, [w:] *Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988–2008*, red. J. Runge, I. Żurek, Urząd Statystyczny, Katowice 2010, s. 33–82.

[9] Runge J., *Przemiany demograficzno-społeczne w woj. częstochowskim*, „Wiadomości Statystyczne", nr 11, GUS, Warszawa1996, s. 70–80.

[10] Ucieklak-Jeż P., *Ocena średniej długości życia w dobrym zdrowiu w Polsce*, „Pragmata Tes Oikonomias. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie", t. 4, red. M. Kulesza, W. Ostasiewicz, Wydawnictwo AJD Częstochowa 2010.

[11] Wyrzykowska B., *Społeczno-ekonomiczne aspekty funkcjonowania kapitału społecznego*, [w:] *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej*, red. M.S. Kostka, D. Ostrowska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Białystok 2008, s. 227–239.

Socio-Demographic Conditions of the Labour Market in the Częstochowa Region

Summary: Increasing role of human factors in formation of the labour market induces to undertake research on changes of the labour market magnitude and their structure related to demographic and social conditions. The Częstochowa region, due to its depopulation and ageing growth, is the region particularly affected by such disadvantageous changes.
Keywords: labour market, demographic changes, ageing, work resources.